

Ur *Internationalen* nr 9/10, 5 mars 2010

Håkan Blomqvist

Den glömda terrorismen: Morden på svenska kommunister

Natten till söndagen den 3 mars 1940 exploderade en kraftig sprängladdning i den kommunistiska tidningen *Norrskensflamman*s redaktionslokaler i Luleå, och på ett ögonblick var byggnaden övertänd. Tre vuxna och två barn som bodde i huset dog omedelbart. Det var det största terroristdådet hittills i Sverige, och det har varit i stort sett bortglömt i historieskrivningen i 70 år. Håkan Blomqvist ger bakgrunden.

– Ny Dag som utgör en daglig provokation mot all sanning, anständighet och folksolidaritet, frossar som en schakal på den sorgliga tilldragelsen och söker till det yttersta slå politiskt mynt av densamma. Utan att man ännu har det ringaste belägg på att en förbrytelse verkligen föreligger, skriker tidningen om ”attentat”, ”femdubbelt mord” och ”mordbrand”.

Tidningen *Social-Demokraten*s chefredaktör Zeth Höglund hittade knappt orden i sitt raseri över det svenska kommunistpartiets och dess språkrör *Ny Dags* ”vämjeliga humbug”. Högertidningen *Nya Dagligt Allehanda* fyllde i:

– Hur äro de människor beskaffade som icke akta för rov att slå politiskt nödmynt av den beklagliga händelsen? *Ny Dag* firar fullkomliga orgier i omständigheterna kring branden. Det kommunistiska partiets främsta representanter voro bildligt talat de första hyenorerna på platsen och komma att fortsätta med att rota i eländet, så länge de se någon levandes möjlighet därtill.

”Eländet” och ”humbugen” var Sveriges värsta terrordåd i modern tid. Natten till söndagen den 3 mars 1940 exploderade en kraftig sprängladdning i den kommunistiska tidningen *Norrskensflamman*s redaktionslokaler i Luleå, och på ett ögonblick var byggnaden övertänd.

- Jag vaknade vid ett fruktansvärt oväsen. Fönsterrutorna splittrades och det lät som om hela huset skulle gå i kras. Samtidigt hörde jag några hemska skrik från våningen inunder – det var Alice. Hon tystnade dock omedelbart.

Vivian Åström bodde på översta våningen i den trevåningsbyggnad som på bottenplanet hyste tidningens redaktionslokaler och partiexpeditionen. De övre våningarna var bostäder för de anställda.

- Jag rusade ut, men då steg rök och eld i rasande fart uppför trapporna. Jag vände och rusade in i Filip Forsbergs rum. Han var i färd med att knyta ihop lakan. Med hjälp av dessa hjälpte han först mig och mina pojkar ut genom fönstret.

”Nazikommunister”

Forsberg, ”röde Filip” från ett gruvarbetarhem i Kiruna, var ordförande i kommunistiska ungdomsförbundet och chefredaktör för *Norrskensflamman*. Trettio år gammal var han en redan ärrad veteran från depressionsårens hårda klasstrider i början av 1930-talet. Det kunde behövas på en kommunistisk dagstidning vintern 1939-40. Den 30 november hade Sovjetunionen anfallit Finland efter att under sommaren ingått pakt med Hitlertyskland och delat på Polen. Stalin och Hitler hand i hand väckte avsky inte bara i borgerliga kretsar utan i än högre grad i stora delar av arbetarrörelsen som sett sina organisationer krossas i Hitlertyskland och Lenins revolutionskamrater arkebuseras under Stalinterrorn.

”Nazikommunister” blev skällsordet från såväl socialdemokrater som syndikalister och vänstersocialister när kommunisterna i SKP – Sveriges Kommunistiska parti – som ännu såg upp till Moskva rensades ut ur fackföreningar och arbetarorganisationer. Med det sovjetiska

angreppet och det officiella Sveriges mobilisering bakom ”Finlands sak” blåste den anti-kommunistiska stormen upp till orkan.

Att SKP gav sitt stöd till den sovjetiska sidan i kriget betraktades inte oväntat som landsförräderi eller klassförräderi beroende av politisk hemvist. Socialdemokraternas gruppleddare i riksdagen Allan Vougt uttryckte den hetsstämning som piskades upp mot kommunisterna: ”Underligt vore om demokratien icke skulle utspy dem ur sin mun, gripen av äckel över en människotyp så förnedrad till de oskälige kräkens nivå, en sådan mänsklig varietet av slem-djuren som världen aldrig skådat.”

I december 1939 inrättades det första arbetslägret för kommunister i ödemarksbyn Storsien vid polcirkeln. En av dem som fördes dit var Valdemar Granberg som arbetade på Norrskensflamman. Kvar i Luleå var hustrun Svea Granberg, kassör i ungdomsdistriktet, och deras tolvårige son Torgny.

Från ord till handling

Den 10 februari 1940 slog repressionen till med full kraft. Tretusen polismän genomförde en nationellt samordnad razzia mot kommunistiska partilokaler och nära tusen partimedlemmar landet runt. Något dussin ledande kommunister, inklusive Ny Dags chefredaktör, greps men utan att komprometterande material om samarbete med främmande makt och spionutrustningar påträffades.

Samtidigt debatterade riksdagen förslag om att införa partiförbud mot SKP och stoppa partiets tidningar. Att ens behöva debattera frågan och låta kommunister yttra sig i riksdagen var, menade högerpressen, uttryck för ”Sveriges riksdags nuvarande förnedringstillstånd”.

I det politiska klimatet beslutade sig en grupp sammansvurna att gå från ord till handling. Det handlade om medarbetare på högertidningen Norrbottens-Kuriren, några militära officerare och Luleås polischef som med ekonomiskt stöd från en ledande folkpartist i Stockholm skred till verket. Med hjälp av en nyckel som beslagtogs under polisrazzian tog sig attentatsmännen under natten in i Norrskensflammas redaktionslokaler, apterade sprängladdningar av trotyl vid brandfarliga vätskor och tände på.

Och byggnaden formligen exploderade. De boende i våningen ovanför hade inte en chans. Ordföranden i Norrbottens kommunistiska partidistrikt Arthur Hellberg med hustrun Alice och deras åttaåriga dotter Maj fångades i eldhavet. Och Valdemar Granberg skulle snart nås av budskapet på sin brits i arbetslägret att hustrun Svea och sonen Torgny förvandlats till förkolnade lik.

Både brandkåren och den första polisundersökningen konstaterade snabbt att detta inte var något vanligt brandförlopp. ”Ett lömskt och avskyvärt dåd. Genom mordbrand har fem personer lönnmördats under sömnen. De fann döden i lågor som tänts av en bestialisk reaktion och dess lejda redskap. Ett resultat av mordhetsen mot kommunisterna!”, anklagade SKP efter terrordådet. Men möttes av en mur av förnekelse och motanklagelser, från (S)-pressen till högertidningarna.

Fredlösa och ensamma

”Osmaklig kommunistpropaganda”, menade högertidningen Nya Dagligt Allehanda som misstänkte att kommunisterna själva tänt på. ”Terrororganet Ny Dag spelar upp sig till moralisk oskuld”, ansåg Social-Demokraten. ”Ingenting ger stöd åt misstankarna om attentat”, det handlar bara om ”bizarra rykten”, skrev Norrbottens-Kuriren som såg fram emot att kommunistpressens ”landsförrädiska propaganda” skulle förbjudas.

Samtidigt var dess egna medarbetare i full färd med att dölja sin medverkan i attentatet som de till och med övat i sina egna redaktionslokaler. Inte ens från den antifascistiska Trots Allt! eller syndikalistpressen Arbetaren och Storm höjdes några ramaskrin mot dådet. Pressen vägrade ta in dödsannonser. Begravningsståget genom Luleå stoppades av polis. Norrbottens-Kuriren kallade begravningsceremonin ”en hatmässa” och ”propagandatillställning med kistorna som huvudargument”. Kommunisterna var fredlösa – och ensamma, fjättrade till den sovjetiska maktpolitik som veckan efter dådet slutligen bröt igenom det finska motståndet.

Efter hand sipprade dock sanningen fram och förövarna ställdes inför rätta, inte för mord utan för anstiftan till brand, innehav av sprängmedel och grov skadegörelse på annans egendom. Straffen skärptes av hovrätten året därpå till som längst sju års fängelse för den kapten och den journalist som ansågs ha utfört själva sprängningen, samt sex och två år för de övriga fyra dömda.

Polischefen som förklarats sinnessjuk avled strax efteråt. Samlingsregeringen benådade de dömda 1944. Det året avled också Filip Forsberg bara 39 år gammal. Kanske gjorde sviterna efter skadorna från branden sitt. Valdemar Granberg, som förlorade hustru och barn i branden, repade sig aldrig efter frigivningen från Storsien, fick alkoholproblem, lämnade Flamman och tog senare sitt liv. Den mördade distriktsordföranden Arthur Hellbergs mor ansökte om skadestånd efter förlusten av sonen och dennes familj, men nekades.

Det moderna Sveriges värsta terrordåd förpassades till glömskan. Det utfördes inte av några vänsteranarkister eller utländska terrorister – utan av en grupp ur militär, polis och högeranhängare i antikommunismens tecken. En lärdom det vore oklokt att förringa.

Håkan Blomqvist

Att läsa:

Lars G. Carlsson, *Danko & Flamman*, Luleå 2008 (roman)

Filip Forsberg, *Fem döda – Luleådådet i processprotokollens belysning*, Stockholm 1940

Ann-Marie Ljungberg, *Mörker stanna hos mig*, Stockholm 2009 (roman)

Ulf Oldberg, *Attentatet mot Norrskensflamman*, Stockholm 1972

Håkan Sahlström ”Attentatet mot Norrskensflamman den 3 mars 1940” i *Moa*

Elf Karlén, red, *Hundra år av gemenskap – i kamp för socialism och människovärde*, Linköping 2003

Werner Schmidt *Antikommunism och kommunism under det korta nittonhundratalet*, Lund 2002

För utförlig dokumentation om de svenska kommunisterna och Finlandskriget se www.marxistarkiv.se, t ex [Sveriges Kommunistiska Parti och 2:a världskrigets första år](#) (av historikern Yvonne Hirdman), [Svenska kommunister om Andra världskriget 1939-41](#) (artikelsamling som även tar upp attentatet mot Norrskensflamman), [Kommunisterna och Andra världskriget 1939-40](#) (artikelsamling, främst artiklar från SKP:s dagstidning Ny Dag 1939-40) och [Finska vinterkriget 1939-40](#). Pakten mellan Sovjet och Hitlertyskland behandlas bl a i William L. Shirer, [Sovjetunionen, Tyskland och Andra världskrigets inledning](#).